

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת נדרים כ"ח - ל"ד ♦ כלים ג', ב' - ג', ה'

בס"ד, ד' תמוז תשע"ה

גליון מס' 839

השבוע בגליון

♦ כיסוי הראש לקטנים
♦ כיסוי הראש - צניעות

♦ למי שייך החלק שהתווסף בחפץ שנמכר?

♦ פיקוח נפש לפני מתן תורה
♦ מי התיר למשה לבטל מצוות מילה?

דבר העורך

על הריצפה

לפני תקופה קיבלנו תגובה מעניינת ביותר מיהודי העוסק לפרנסתו בעריכת דין, ולאחרונה זכה להתחיל ללמוד תורה בחברתא טלפונית עם רב מגיד שיעור מבית המדרש מאורות הדף היומי באמצעות מגיד השיעור הוא ביקש להעביר מסר חשוב לאנשים רבים: כבר תקופה ארוכה שניקר בי הרצון להתוודע לתורת ישראל. הרי יהודי אני, בן לאברהם, יצחק ויעקב! ברם, מנגד צפו ועלו בדמיוני תגובות שונות של חברי לעבודה כשיראוני עם השפופרת על האוזן וספר תלמוד פתוח לפני... לאחר תקופת חיבוטים הרהרתי בדבר שוב ושוב והחלטתי כי עלי להיות שלם עם דבר שאני יודע שהוא חשוב ולעשות את המעשה הנכון. להפתעתי המרובה, לא זו בלבד שהתגובות היו חיוביות, כמעט כולן, אלא שכבר הפניתי אליכם אנשים נוספים ממקום עבודתי ואני חושב שזה כבר לא יהיה מופרז מצידוי לחנך כי בעוד חודשים אחדים יוקם אצלנו שיעור קבוע בתוך המשרד.

הרב מגיד השיעור שליט"א הפנה את תשומת לבנו למעשייה מעניינת שעיקרה סופר על ידי הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל באחת מדרשותיו (אור לציון - מחשבה ומוסר עמוד קע"ד) בשם הגאון רבי בן ציון לופוס זצ"ל, העוסקת בנושא זה.

בעיר רחוקה ממרכזי היהדות התקיימה קהילה יהודית בשלושה ובנעמיים. הרב האחרון של הקהילה נקבר דורות לפני כן בבית הקברות המקומי ומני אז לא כיהן איש תחתיו. דורות באו ודורות חלפו, המסורת נשתמרה אך בהעדר מנהיג רפו מוסרות הדת והתרופפה שמירת ההלכה.

באחד הימים רוח של קדושה נחה על אחד מיהודי הקהילה. הוא החל להתעניין במקורות יהדותו, נסע לארץ אחרת למד והחכים ושב מחוזה לעיר מגוריו. בתוך תוכו היה שלם ושלו עם החלטתו אך לצער הרב הוא לא היה מסוגל להתגבר על תגובות הסביבה, לכשיבואו, אם יבואו. לפיכך בביתו נהג כדת וכדין, אך מחוצה לו... נהגו זה נמשך תקופה ארוכה. הוא ייסר את עצמו קשות על כך שאינו מסוגל להיות שלם עם אמונתו גם בפני חבריו, אך הוא לא מצא בנפשו את העוז לנהוג כפי שהיה רוצה.

דף ל/ב וקטנים לעולם מיגלו

כיסוי הראש לקטנים

בסימן השני של חלק אורח חיים פוסק הטור כי יש לכסות את הראש וכך כתב השולחן ערוך: "ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש". הרמ"א מנמק על אתר: "מפני כבוד השכינה".

המגן אברהם מעיר על הלכה זו (ס"ק ו'): "ובנדרים דף ל' משמע דקטנים דרכם להלך בגילוי הראש...".

מה בין סוגייתנו העוסקת רובה ככולה בהלכות נדרים, לבין כיסוי הראש?

הנודר הנאה מ"שחורי הראש": ובכן במשנתנו מבואר כי אדם הנודר הנאה מקבוצת אנשים שהוא מכנס בכינוי, אסור בהנאה מכל אותם אנשים שכינוי זה הולם להם ביותר, אך אנשים שכינוי אחר הולם יותר - אינם כלולים בנדרו. הדוגמה בה נוקטת המשנה היא אדם שנדר כי לא יהנה מ"שחורי הראש" - הוא אסור בהנאה מאנשים גדולים, אך לא מקטנים, מפני שכל הקטנים אינם מכסים את ראשם ואותם הולם הכינוי "גלויי הראש" (ראה ר"ן ומאירי).

נמצאנו למדים כי בתקופת המשנה והתלמוד לא היתה דרכם של ישראל לכסות את ראשי הקטנים.

כיסוי הראש - צניעות: בספרו ארצות החיים (סימן ח; ארץ יהודה ס"ק ד') מסביר המלבי"ם, כי טעם כיסוי הראש הוא משום צניעות, כפי שעולה מדברי הרמב"ם (הלכות דעות פרק ה' הלכה ו'): "**צניעות** גדולה נוהגים לתלמידי חכמים בעצמן, לא יתבזו ולא יתגלו ראשן ולא גופן". המלבי"ם מוכיח כי אין כוונת הרמב"ם לתלמידי חכמים בלבד אלא הכל מצווים בכך, ואילו הרמב"ם מתייחס לתלמידי חכמים כי הם בעיקר צריכים להזהר בכך מפני קדושתם. מעתה, מאחר שדיני צניעות אינם נוהגים בקטנים, לפיכך לא נהגו לכסות את ראשם של הקטנים.

כיסוי הראש ליראת שמים: עם זאת, המגן אברהם מוסיף: "ומכל מקום נכון לכסות ראשם דתהו עליהם אימתא דשמיא", כמסופר במסכת שבת (קנ"ב) על אמו של רב נחמן בר יצחק שלאחר ששמעה מחוזי כוכבים שבנה יהיה גנב, כיסתה את ראשו כדי שיראת שמים תחדור ללבו.

על אודות הגיל שבו מתחילים לכסות את הראש קיימים מנהגים אחדים.

מנהגם של בני תימן הוא להקדים את לבישת כיסוי הראש ככל האפשר, ורק לתינוקות עד גיל שנה הניחו לישון בלי כיסוי, שמא ישמטו את ה"קרקוש" - כובע גדול שכיסה את כל הראש, כולל הצוואר והעורף - וייחנקו ממנו (שו"ע המקוצר יו"ד חלק ב' סימן קס"א ס"ק ז').

עילוי נשמת

הר"ד **אליעזר מילר** ז"ל
ב"ר פנחס ז"ל נלב"ע ט' בתמוז תשמ"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחי

עילוי נשמת

מרת **תקוה לוטה פלס** ע"ה
ב"ר שמואל ז"ל נלב"ע ד' בתמוז תשס"ג

תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחי

יש הנוהגים לחבוש כיפה לקטן מגיל שלש, עת הוא מתעטר בפיאות. האדמו"ר מצאנו זצ"ל, כותב בספרו (שו"ת דברי יציב, ליקוטים והשמטות סימן צ"א), כי מנהג אבותיו היה לכסות את ראש התינוק בעודו מונח בעריסה, אך מנהג העולם להקל שלא להלבישו בכיסוי ראש עד גיל שלש, כי לבישת הכיפה על התלתלים הסבוכים מסורבלת ומעיקה וגם התינוק משליכה מעליו תדירות. מעניין לציין כי בעבר היו מקומות בהם לא הקפידו על כיסוי ראש הילדים ועוד בגיל שבע ושמונה היו הילדים יוצאים לרחוב בגילוי ראש, ומנגד, כבר מגיל חמש התפללו עם סליחות (סיני י עמוד ס"ב). [עוד על כיסוי הראש ראה מאורות הדף היומי כרך ג', נדרים לב; כרך ז', סנהדרין קא/ב].

בסיום המאמר יש להדגיש את דברי הט"ז (סימן ח' ס"ק ב'), כי כיום חובה מעיקר הדין לחבוש כיפה כל העת, גם בעת ישיבה בבית, מפני שמנהג הנכרים להלך בגילוי ראש דווקא, והרי נצטוונו (ויקרא יח/א): "...וּכְמַעֲשֵׂה אֲרָץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנִי מְבִיא אֵתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחַקְתֶּיהֶם לֹא תִלְכוּ". לפי דבריו ברור שיש לחנך גם את הקטנים, לפחות מגיל חינוך, שיקפידו להלך בכיסוי ראש כדי שלא להדמות לנכרים.

דף כט/ב-ל/א לאחר ל' יום

למי שייך החלק שהתווסף בחפץ שנמכר?

ראובן מכר עגל לשמעון בהתנייה כי המכירה תחול בעוד זמן מסויים. מכירה זו אפשרית והיא ידועה בכינוייה "קניין לאחר ל'" - קניין לאחר שלושים יום. מעשה המכירה על כל פעולותיו מתבצע כעת, וחלותה-קיומה - בעוד זמן.

העגל התפטם: והנה במהלך הימים שבין מעשה המכירה לבין זמן חלותו התחוללו שינויים בגוף העגל אשר התפטם ובגר עד שהיה לשור כרסתני. למי שייכת תוספת זו? האם לקונה או למוכר? אין כל ספק כי המוכר התכוון למכור את כל העגל לקונה, השאלה היא אם אכן יכולה לחול העברת בעלות על תוספת שלא היתה קיימת בעת ביצוע מעשה המכירה, שהרי כלל ידוע הוא כי להלכה "אין אדם מוכר דבר שלא בא לעולם", ומעשה קניין על דבר שלא בא לעולם - אינו חל!

הפירות גדלו: במקרה דומה, ולכאורה זהה, עולה מדברי החזון איש (דמאי סוף סימן י"ז) כי התוספת שגדלה אינה כלולה במכירה: החזון איש כותב, כי המוכר לחבירו פירות שעל עצו ומתנה עמו שהמכירה תחול בעוד זמן מה, אם הוסיפו הפירות לגדול התוספת הזו שייכת למוכר ולא לקונה; מפני שמעשה המכירה שנעשה לא כלל את התוספת ואינו יכול לחול עליה [החזון איש דן בהפרשת תרומות ומעשרות בפירות מחוברים, שתחול כשיתלשו, ודינו כמעשה קניין לכשייתלש - ראה קידושין סב/א].

מכאן, שכך גם דין הבהמה, שהמוכרה מכאן ולאחר שלושים יום מכר את גופה כפי שהוא ביום המכירה ותוספת שנתווספו בה לאחר מכן עד יום חלות המכירה - אינן כלולות במעשה המכירה ונותרות בבעלות המוכר. הבה נלמד את גמרתנו.

הקדשה לעוד שלושים יום: הגמרא אומרת שכפי שניתן למכור לאחר שלושים יום, כך גם ניתן להקדיש לאחר שלושים יום, כלומר, פעולת ההקדשה נעשית כעת אך היא חלה לאחר שלושים יום [או בכל זמן אחר שקבע המקדיש]. הדברים אומרים דרשני. הן במהלך תקופת הביניים גדלה הפרה, ותוספת זו אינה כלולה בהקדשה! כלומר, לפנינו בהמה שחלקה קדוש וחלקה חולין. לכאורה, לפני שמקריבים אותה לקרבן על בעליה להקדיש גם את חלק החולין שיש לו בה, שהרי אי אפשר להקריב בהמה שחלקה חולין! ברם, אין בנמצא במשנה, בש"ס ובפוסקים כל איזכור לכך שעל המקדיש לעשות כן [ואף אם יאמר כן, יהיה הקרבן פסול משום "נדחה" להקרבה - ראה קידושין ז/א. דין "פשטה" שנאמר שם אינו שייך כאן כי בזמן ההקדש עוד לא היתה התוספת ואין לקדושה על מה להתפשט - ראה באחרונים].

האם לאור זאת עלינו להסיק כי לעולם הקונה זוכה בכל החפץ שקנה, על התוספת שנתווספה בו בתקופת הביניים שבין מעשה המכירה לבין החלתו בפועל, הן אם פירות קנה והן אם בהמה? ובכן, הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל (מנחת שלמה חלק א' סימן נ"ה) מבהיר כי עלינו להבדיל בין פרי לבין בהמה - הקונה בהמה מכאן ולאחר שלושים יום זוכה בכלה והקונה פירות מכאן ולאחר שלושים יום אינו זוכה בתוספת.

באחד הימים נכנס לסניף הבנק אדם עתיר נכסים ובידו תיק שחור. הוא היה אחד הלקוחות הנכבדים של הבנק והחזיק בו גם כספת בה אצר את מטבעותיו. סוחר מטבעות עתיקות היה האיש, ומידי פעם בהצטבר ברשותו כמות שיש בה כדי לגרום לנדודי שינה מאימת הגנבים היה צוררם ומטמינם בכספתו השמורה שבבנק. **האיש** פסע פנימה בהדרת כבוד מלווה בשני שומרי ראש. את המזוודה החזיק בעצמו, משל אומר: אלמלא כספי לא הוד ולא הדר לי, ולשומרים לא הייתי זקוק. מקל הליכה נשטט בטעות מידי של קשיש ורגליו הבוטחות של מידוענו הסתכנו בו נואשות. כהרף עין הוא מצא עצמו שטוח על הרצפה הממורקת לקול אלפי צלילים מתכתיים שהדהדו מכל הפינות. מטבעות מכל המינים והסוגים התגלגלו בחפזה ונחבטו מטבע מטבע בתורו בחפץ נוקשה, השמיעו תרועה ונדמו. כהרף עין עטו שומרי ראשו על פתח הבנק כדי למנוע כניסה ממי שצריך למנוע, והאדון הנכבד החל זוחל על ארבע בסיוע ראשי הבנק ובכירי כדי ללקט את מטבעותיו. אלמלא ידע הפקיד כי יאבד את משרתו, על-אתר היה פורץ בצחוק רועם למראה מכובדי הארשת ומהודרי הבגדים הזוחלים כפעוטות בין השולחנות. אלפי זהב וכסף. **המטבעות** הושבו אל מזוודתם והסדר שב על כנו. איש איש התרומם מן הרצפה בעזרת חבריו, ניער את בגדיו ופנה אל עיסוקיו. **בערב** היום הלמה בראשו המחשבה: אם הדבר מכובד בעיניך, איש לא יבז לך! הסוחר העשיר ובכירי הבנק זחלו כפעוטות דקות ארוכות בלא בוש, מפני שהם ידעו שהם עושים את המעשה הנכון! טוב לי תורת פייך, מאלפי זהב וכסף!

המעניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

ברכת התורה, העורך

פנינים

דף כח/א דינא דמלכותא דינא... במוכס שאין לו קצבה

השופט לוט

בפטרבורג היה צנזור. יהודי מומר בשם זוסמן, שהלשין על אלה שהתגוררו בעיר תמורת שוחד. פעם פגש בו רבי יצחק אלחנן ספקטור והוכיחו על כך. כעס הלה: רבי! הלא דינא דמלכותא דינא! **השיב** לו רבי יצחק אלחנן: הנה בתורה נאמר על אודות לוט, בבוא המלאכים להפוך את העיר "ולוט יושב בשער סדום", וכתב רש"י: "אותו היום מינהו שופט עליהם". מה נפקא מינא בכך שבאותו היום מינהו שופט? ברם, בעיר כמו סדום, קשה לאזרח להתגונן ולהתנהל בלא שוחד ומתת ממון במקומות המתאימים. כאשר עלה לוט לכסא השופט, בוטל עניין השוחד, שכן למד מאברהם לנהוג בישרות. מאותו רגע אי אפשר היה להתקיים בעיר שכזו. מיד אירעה הפיכה...

דף לא/א כי ביצחק יקרא לך זרע

נשמות ישראל באות מאוצר אחר

בגמרא מבואר כי רק בני ישראל מכונים "זרע אברהם".

החיד"א (מראית העין) מביא בשם סבו כי בדור הפלגה נפרדו הנשמות, ומני אז הנשמות הקדושות באות מאוצר אחר. לפיכך נשמות ישראל באות ממקור אחד ונשמות יתר האומות - ממקור אחר.

מה טעם?

יסוד הדברים נעוץ בידיעה חשובה המבוארת בהמשך המסכת ומובאת על ידי המפרשים בסוגייתנו (ראה ר"ן ל/א). בגמרא מבואר כי אדם שאמר: "אמכור שדה זה לפלוני, וכבר מעתה הריני מקדישו להקדש כשאקננו מידו בחזרה" - הקדשו חל. במקרה זה, לכאורה, הרי הוא מקדיש דבר שלא בא לעולם, כי עוד לא אירעה כלל המכירה לחבירו וודאי שלא הקנייה בעקבותיה. ברם, מאחר שבידו להקדיש את השדה **כעת** עוד בטרם מכירתו לחבירו, אין הקדשתו נחשבת **דבר שלא בא לעולם**, כי כל מעשה שאפשר לעשותו כעת, אינו בכלל "דבר שלא בא לעולם".

מעתה, כאשר נתבונן באדם המוכר בהמה מכאן ולאחר שלושים יום, אין התוספת שבגדילת הפרה נחשבת "דבר שלא בא לעולם", שהרי באפשרותו למכור את הבהמה כעת לקונה באופן מיידי וממילא כל מה שתוסף הפרה לגדול יהיה שייך לו. לפיכך, גם אם מכרה מכאן ולאחר שלושים יום, אין לפנינו מקרה מכירה של "דבר שלא בא לעולם". אולם, שונה הוא הגדרתו של פרי שעל העץ, כיוון שהוא אינו גדל מעצמו אלא יונק מכח העץ את המשך גדילתו, ואת זכות היניקה הרי לא מכר! נמצא, שמכירת התוספת היא מכירת "דבר שלא בא לעולם", כיוון שגם אם ימכור כעת את הפרי ולא יתנה את חלות המכירה בעוד שלושים יום, הרי התוספת לא תהיה שייכת לקונה כי היא לא באה מכח הפרי אלא מכח העץ...

לפיכך, דווקא המוכר בהמה מכאן ולאחר שלושים יום אינו משייר בה חלק לעצמו ולכן גם המקדיש בהמה מכאן ולאחר שלושים יום אינו צריך לשוב ולהקדיש את התוספת שהתווספה בה לפני הקרבתה. אך המוכר פרי על העץ, לא מכר אלא את הפרי הקיים כעת בלא החלקים שיתווספו בו עד חלות המכירה [ועיי"ש במנחת שלמה שדן באריכות בדברי החזו"א לגבי גידולי קרקע לאחר שהביאו שלישי].

דף לא/ב אמול ואצא סכנה היא

פיקוח נפש לפני מתן תורה

גמרתנו מביאה ברייתא: רבי יהושע בן קרחה אומר: מצוות מילה חשובה עד מאד והמתרשל בה מסכן את עצמו, כפי שמצאנו אצל משה רבינו ע"ה, שלמרות כל זכויותיו, כשהתעכב מלמול את בנו כמעט מת, כנאמר: (שמות ד/כד): "וַיְהִי בְדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ ה' וַיִּבְקֹשׁ הַמֵּיתוֹ". מתוך כך מבררת הגמרא מדוע אכן לא מלו? מפני שהקב"ה ציווהו לעזוב את ארץ מדין ולשוב למצרים, אמר משה: אילו אמול את בני ואצא לדרך, הריני מסכנו, כי בשלושת הימים הראשונים למילה הנימול חלוש והדרך מסוכנת לו, אם אמולו ואמתין שלושה ימים אעבור על ציווי ה' שהורני לצאת למצרים מיד. בהגיעו למלון התעכב קמעא מלמולו ואז כמעט הומת על כך.

מי התיר למשה לבטל מצוות מילה? גדולי הדורות, ביניהם רבי אליהו מזרחי, דנו בשיקוליו ההלכתיים של אדון הנביאים. אחת השאלות הרווחות היא, הן הציווי (ויקרא יח/ה) "וחי בהם" - ולא שימות בהם, לאורו פיקוח נפש דוחה את כל התורה, עוד לא ניתנו! שהרי היה זה לפני מתן תורה. מי התיר, איפוא, למשה לבטל את מצוות מילה כדי לא לסכן את תינוקו?

בעל משנה למלך תמה ביותר על קושייה זו, ובספרו פרשת דרכים (דרוש שני) הוא יוצא חוצץ כנגדה. בין היתר הוא מקשה, כלום נעלמה מעיניו של רבי אליהו הידיעה שנכרים אינם מצווים למסור נפש על קיום מצוות! הן אפילו על שלשת העבירות החמורות, שישראל נצטוו למסור את הנפש ובלבד שלא לעברן - אין נכרי מצווה למסור את הנפש! מדוע, איפוא, עלה על הדעת כי משה רבינו חייב למול את בנו תוך סיכון חייו?

הגאון רבי שלמה זלמן ליפשיץ זצ"ל, רבה הראשון של וורשא, כותב בספרו (שו"ת חמדת שלמה, או"ח סימן ל"ח) הסבר מרתק להבנת דברי רבי אליהו מזרחי:

הבה נפתח הלכות יסודי התורה ברמב"ם, בפרק ה' בו הוא עוסק בהלכות קידוש ה' וניווכח בסתירה עצומה, לכאורה. בהלכה ד' הוא פוסק כי מי שעומד בפני מצב שבו הוא חייב למסור את נפשו על קידוש ה' ולא לעשות את העבירה שהנכרי כופהו לעשותה, ולא עמד בנסיון אלא ביצע את העבירה - אינו לוקה לפי שהוא אנוס. ואילו בהלכה ו' הוא פוסק: "מי שחלה ונטה למות ואמרו

דף לא/ב גדולה מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות

ההגנה של שלוש עשרה הבריתות

למה דוקא שלוש עשרה?

כי חז"ל אמרו שיצר הרע שולט משעת יצירה (בסנהדרין צא/ב). יצר הטוב מגיע רק בגיל מצוות. ומה מגן על האדם עד אז? מצוות מילה על שלש עשרה בריתותיה... (ישמח משה).
אגב הדברים מעניין לציין כי "מילה" בגמטריה קטנה = 13.

דף לב/א והיית לאב המון גוים

אב המון גוים

רבי קאפיל מלאנקוב היה גדול בתורה אולם לא חפץ לשמש ברבנות, ותחת זאת החזיק בית מרוח שהמה ושקק בשאינם בני ברית.
כאשר הוצעה לו משרת רב של אמסטרדם, סירב וביקר להישאר על מתכונתו, ולבני הקהילה כתב בלשון חדות: מעדיפני להיות אב המון גוים...

דף לב/א התהלך לפני והיה תמים

לעשות רצון ה' בתמימות

ביאר האדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל, בעל אבני נזר: **נסיונו** של אברהם אבינו ע"ה היה זה שהיה עליו להמול חרף זאת שעל ידי כך יתבדל מבני דורו ולא יוכל להשפיע עליהם ולקרובם תחת כנפי השכינה.

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה,

24 שעות

ביממה

מתחברים לשיעור המרתק

להאזנה חיגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

